

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ: СУЧАСНИЙ СТАН Й ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ

PERSONALLY-ORIENTED APPROACH IN THE PROCESS OF TRAINING FUTURE TEACHERS OF TECHNOLOGIES: CURRENT STATE AND FEATURES OF IMPLEMENTATION

У статті проаналізовано сучасний стан впровадження особистісно орієнтованого підходу в процесі підготовки майбутніх вчителів технологій, адже в сучасному європейському просторі педагогічна освіта має здійснюватися згідно загальнолюдських, особистісних і життєвих цінностей та з урахуванням національних особливостей і менталітету. Встановлено, що пріоритетною метою особистісно зорієнтованого навчання є розвиток особистості (індивідуальність, освіченість, творчі здібності, можливості, мислення, самостійність, активність, відповідальність) та самореалізація духовного начала людини в соціокультурному середовищі. З'ясовано, що на основі впровадження особистісно орієнтованого підходу, який пов'язаний з комунікативним та компетентнісним підходами, в процесі підготовки майбутніх вчителів технологій реалізується значна кількість педагогічних технологій (само-розвиваючого навчання, адаптивної школи, ігрові, інтерактивні, інформаційно-комунікаційні; особистісно зорієнтоване навчання, індивідуальний, диференційований, проектно-технологічний підходи) та формується необхідна творча сила з потужним духовним потенціалом, з інноваційним і творчим мисленням у відповідності до викликів сучасного інформаційно-високотехнологічного науково-технічного прогресу. Проведене дослідження дозволило сформувати основні положення для ефективної реалізації особистісно орієнтованого підходу в процесі підготовки майбутніх вчителів технологій, а саме: послідовна підтримка та безперервність навчального процесу; створення освітнього середовища на основі активних і рефлексивно-діяльних форм і методів навчання; формування в здобувачів освіти вміння вчитися протягом життя; індивідуальне сприймання знань; розвиток творчого потенціалу, саморозвиток; інформація та знання створюються й опановуються здобувачами освіти.

Ключові слова: особистісно орієнтований підхід, навчально-виховний процес, загальнолюдські цінності, творчість, індивідуальність.

The article analyzes the current state of implementation of personality-oriented approach in the training of future teachers of technology, because in modern Europe, pedagogical education should be carried out according to universal, personal and life values and taking into account national characteristics and mentality. It is established that the priority goal of personality-oriented learning is personality development (individuality, education, creativity, opportunities, thinking, independence, activity, responsibility) and self-realization of the spiritual principle of man in the socio-cultural environment. It was found that based on the introduction of personality-oriented approach, which is associated with communicative and competence approaches, in the process of training future teachers of technology implemented a significant number of pedagogical technologies (self-development learning, adaptive school, games, interactive, information and communication; learning, individual, differentiated, design and technological approaches) and the necessary creative force is formed with strong spiritual potential, with innovative and creative thinking in accordance with the challenges of modern information and high-tech scientific and technological progress. The study allowed to form the main provisions for the effective implementation of a person-centered approach in the training of future teachers of technology, namely: consistent support and continuity of the educational process; creating an educational environment based on active and reflective activities and teaching methods; formation of students' ability to learn throughout life; individual perception of knowledge; development of creative potential, self-development; information and knowledge are created and mastered by students.

Key words: personality-oriented approach, educational process, universal values, creativity, individuality.

УДК 378.14

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/47.39>

Поліщук Н.В.,

докт. філос. наук,

доцент кафедри професійної освіти,

трудового навчання та технологій

Рівненського державного гуманітарного університету

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В сучасному європейському просторі педагогічна освіта має здійснюватися згідно загальнолюдських цінностей (гуманізм, духовність, моральність, толерантність, відповідальність, людиноцентризм, миролюбство, свободолубство, правові норми, екологічна безпека та ін.) з урахуванням національних особливостей, менталітету. Адже у відповідності до викликів сучасного інформаційно-високотехнологічного науково-технічного прогресу необхідна нова творча сила, джерелом якої може стати духовний

творчий потенціал сучасної молоді, а також система освіти та педагог з інноваційним і творчим мисленням. Тому тільки особистості з розвиненою духовністю й екзистенційною свободою та відповідальністю можуть утворити й утвердити гармонійні стосунки, розбудувати в усіх вимірах прогресивне суспільство [1].

Піднесення духовності особистості є проблемою, від вирішення якої залежить прогрес людства, існування людини на Землі; важливе й із позицій гуманізму, стратегічною метою якого є створення таких природних, суспільних та духовних умов життя, за яких людина могла б

повноцінно розгорнути свій потенціал, працювати, спілкуватися, жити оптимістично, з радістю, насолодою, щасливо [2, с. 7]. Тому завдання, що стоять перед закладами освіти, полягають в першу чергу в переході до особистісно орієнтованого підходу у навчально-виховному процесі. Такий підхід передбачає врахування потреб кожного здобувача освіти, де він виступає як активний суб'єкт освітньої діяльності [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

З початку XXI століття системоутворювальним у вітчизняній освіті та педагогіці стає особистісно орієнтований підхід, тобто відбувається намагання педагогів сформувати особистісно орієнтовану парадигму освіти (С.І. Подмазін [4], І.Д. Бех [5], О.А. Дубасенюк [6], С.О. Сисоєва [7], А.М. Фасоля [8], В.А. Петрук [9] та ін.), тоді як у зарубіжній педагогіці ідеї особистісно орієнтованої педагогіки розвиваються в контексті гуманістичної парадигми освіти [10]. Результати аналізу сучасних підходів до визначення сутності особистісної орієнтації навчання дозволяють назвати провідними такі [11]: *філософський* (В. Андрущенко, О. Бондаревська, Б. Гершунський, С. Гончаренко, І. Єрмаков, С. Клепко, В. Кремень, В. Лутай, Н. Ничкало, П. Саух, та ін.; *психологічний* (І. Бех, Є. Ільїн, А. Маслоу, В. Моляко, В. Рибалка, К. Роджерс та ін.); *педагогічний* (С. Вітвицька, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Ільченко, М. Левківський, Н. Ничкало, О. Пехота, Л. Пуховська, О. Савченко, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська, І. Якиманська, С. Яценко та ін.).

С. Яценко визначає структуру особистісно зорієнтованого навчання з урахуванням компонентів психологічної структури діяльності, зокрема [11]: мотиваційного (потреби, ідеали, мотиви, інтереси); орієнтаційного (визначення мети, планування та прогнозування діяльності); операційного (задатки, здібності, обдарованість, талант, уміння, навички, майстерність); енергетичного (увага, воля, емоції); оцінного (визначення рівня досягнення результатів діяльності); суб'єкт-суб'єктні взаємовідносини і взаємодії в організації навчально-виховного процесу (діалогічна цілісність між особистістю здобувача освіти та педагога). В свою чергу, С. Сисоєва зазначає, що пріоритетною метою особистісно зорієнтованого навчання є розвиток індивідуальності особистості, творчих можливостей, мислення, підвищення рівня освіченості, формування здатності до самостійної, активної діяльності щодо побудови власної життєдіяльності, до свідомого професійного вибору, взаємодії із сучасним динамічним світом праці тощо [7].

І. Підласий наводить основні ознаки особистісно орієнтованої технології [12]: пошанування демократичних свобод громадян; функціонування освіти в ринкових умовах; поширення ідеї гуманізації освіти; ґрунтується на загальнолюдських,

особистісних і життєвих цінностях. Особистісно орієнтована парадигма навчання і виховання (С.І. Подмазін, І.Д. Бех, О.А. Дубасенюк, Л.Г. Кайдалова, В.А. Петрук, І.П. Підласий, М.Д. Прищак, О.М. Пехота, О.Я. Савченко, С.О. Сисоєва, А.М. Фасоля, Ю.Д. Шаповал, С.Л. Яценко та ін.) відповідає потребам розвитку та самореалізації духовного начала людини в новій соціокультурній ситуації, адже в її основі – визначення індивідуальності, самобутності, самоцінності кожної людини, її розвитку як компетентної особистості.

Особистісно орієнтована модель освіти (це коли здобувач освіти уже є унікальною та неповторною особистістю, а не стає під впливом неї), згідно досліджень О. М. Пехоти, А. З. Кіктенко, О. М. Любарської, С. Подмазіна, Ю. Д. Шаповала та ін. [13-15], включає: систему інноваційних підходів (індивідуалізація та диференціація навчання); цілісний освітній процес (взаємозв'язок учіння, навчання й розвитку особистості); оптимальні умови для розвитку в суб'єктів навчання здатності до самоосвіти, самовизначення, самостійності та самореалізації; створення сприятливих умов для розвитку в здобувачів освіти індивідуальності та їх здібностей; синтез знань-стандартизованого і особистісного компонентів змісту освіти; цільовий, змістовий, процесуально-діяльнісний та результативний компоненти.

Отже, особистісно орієнтований підхід – це послідовне та цілеспрямоване ставлення педагога до свого вихованця як до самосвідомої емоційної особистості, як до суб'єкта виховної взаємодії, як до унікального явища незалежно від його індивідуальних особливостей, інтересів і здібностей, яке сприяє інтелектуальному та духовному розвитку й саморозвитку, громадянському почуттю відповідальності, створює умови та можливості для розвитку творчих задатків.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність і доцільність дослідження зумовлена потребою в застосуванні в закладах освіти особистісно орієнтованого підходу, щоб підготувати людей нової генерації й особистостей із розвиненою духовністю й екзистенційною свободою та відповідальністю, які зможуть утворити й утвердити гармонійні стосунки в системі людина-людина, людина-природа, людина-техніка, тобто розбудувати в усіх вимірах прогресивне суспільство. Однак існує ряд суперечностей між існуючою системою освіти та впровадженням особистісно орієнтованого підходу, зокрема: перехід від авторитарної до особистісно зорієнтованої освіти не гарантує подолання ситуації абсолютизації як індивідуального, особистісного, так і соціального – ця проблема вирішується в комунікативному підході (М. Прищак); проблемним питанням особистісно зорієнтованого навчання є її слабка технологічність й оцінюваність, адже така освіта

спрямована на розвиток цілісної, гармонійної особистості, а це сфера, яка не завжди піддається раціональним, технологічним факторам розвитку та оцінювання – в цьому плані, ефективнішим є компетентнісний підхід (М. Прищак); проблема педагогічної взаємодії в системі «педагог – здобувач освіти» (відповідальність, обов'язки, дисципліна); проблема в організації індивідуального та диференційованого навчання, в особливостях його поєднання з компетентнісним і комунікаційним підходом тощо. Тому і виникає потреба впровадження та дослідження особистісно орієнтованого підходу в теорії та практиці підготовки здобувачів освіти, де вони виступають як активні суб'єкти освітньої діяльності [3].

Мета статті – розкрити особливості впровадження особистісно орієнтованого підходу в процесі підготовки майбутніх вчителів технологій з урахуванням сучасних освітніх вимог.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особистісно орієнтованим технологіям властива гуманістична й психологічна спрямованість, вона передбачає не тільки накопичення знань, вироблення вмінь, навичок, компетентностей, а й формування принципів саморозвитку й самореалізації майбутнього фахівця, розвиток його пізнавальних здібностей. Ці технології легко вписуються в традиційну систему навчання за таких умов [16]: зміна підходу до навчання, здобувач освіти стає центральною фігурою; застосування отриманих знань, а не засвоєння та відтворення готових знань; у спілкуванні виявляється повага, а не повчання і менторство; всебічний розвиток особистості (фізичний, духовний, етичний).

Згідно О.А. Дубасенюк, існує ряд суперечностей при підготовці студентів до майбутньої професійної педагогічної діяльності [3], зокрема: між усвідомленням у суспільстві необхідності активізації творчих сил особистості та відсутністю відповідних соціальнопедагогічних умов для їхнього формування й розвитку; між традиційною системою "масової" підготовки вчителів й особистісним, індивідуальним, творчим характером професійної діяльності педагогів; між використанням у навчально-виховному процесі репродуктивних методів, засобів спеціальної та фахової підготовки в колективних і групових формах роботи, а також необхідністю проявляти суб'єктну творчу позицію, спираючись на гуманістичні принципи особистісно орієнтованого підходу; між об'єктивними потребами забезпечення цілісності навчально-виховного процесу та професійно-педагогічної підготовки, неперервності професійної освіти й відсутністю системного зв'язку між фундаментальною професійною підготовкою та педагогічною практикою, недостатньою науково-методичною забезпеченістю формування механізмів саморозвитку в процесі професійного становлення

майбутніх учителів. Подолання цих суперечностей можливе при подальшому розвитку педагогічної освіти в таких напрямках: особистісного розвитку майбутнього педагога (його світогляду, характеру, здібностей, психічних процесів, набуття педагогічного досвіду) в процесі професійно-педагогічної підготовки; єдності теоретико-методологічної, психолого-педагогічної, методичної підготовки та практики в контексті ідей особистісно орієнтованого підходу; розвитку індивідуальності, суб'єктності, потреби в особистісному та професійному самовдосконаленні, освоєння ним рефлексії самопізнання й саморозвитку особистісних якостей майбутнього вчителя.

Особистісний потенціал майбутнього вчителя передбачає наявність таких показників [3]: ціннісно-мотиваційна сфера (світоглядний, духовно-моральний потенціал); гуманістична сфера (любов до дитини, розвиток гуманних, моральних відносин до людей, природи, праці, оточуючого середовища та ін. – гуманістичний потенціал); професійно значущі знання, вміння та навички, що визначають професійну компетентність (кваліфікаційний потенціал); працездатність (психофізіологічний потенціал); інтелектуально-пізнавальні здібності (освітній потенціал); креативні здібності (творчий потенціал); здатність до співробітництва, колективної організації і взаємодії (комунікативний потенціал).

Василь Чубар [17] запропонував підходи щодо удосконалення реалізації особистісно орієнтованого підходу до профільного навчання старшокласників технологій виробництва: визнання їх основними суб'єктами навчально-пізнавального процесу та сприймання їх як особистостей; логічне, послідовне методично обґрунтоване варіативне використання методик і технологій навчання одночасно на різних рівнях складності з врахуванням професійних намірів і навчальних можливостей учнів; інформація та знання переважно створюються й опановуються під час навчально-пізнавального процесу, а не подаються в готовому вигляді.

Таким чином, на основі впровадження особистісно орієнтованого підходу, який пов'язаний з комунікативним та компетентнісним підходами, в процесі підготовки майбутніх вчителів технологій реалізується значна кількість педагогічних технологій, зокрема: саморозвиваючого навчання, адаптивної школи, ігрові, інтерактивні, інформаційно-комунікаційні; особистісно зорієнтоване навчання, індивідуальний, диференційований, проєктно-технологічний підходи.

Висновки з даного дослідження та подальші перспективи розвідок у даному напрямку. Дослідження питання впровадження особистісно орієнтованого підходу в процесі підготовки майбутніх вчителів технологій з урахуванням

сучасних освітніх вимог дозволяє стверджувати, що особистісно орієнтована парадигма навчання і виховання виступає своєрідним методологічним імперативом, що відповідає потребам розвитку й самореалізації духовного начала людини в новій соціокультурній ситуації (О.А. Дубасенюк), адже провідним чинником гармонійного, піднесено-натхненного, оптимістичного стану людини є її духовність; тільки особистості з розвиненою духовністю та екзистенційною свободою й відповідальністю можуть утворити й утвердити гармонійні стосунки, розбудувати в усіх вимірах прогресивне суспільство (М. Савич).

Відмінність особистісно зорієнтованого навчання від традиційного полягає в наступному: навчання не жорстко регламентоване, а потребує постійної корекції, педагогічної підтримки та творчої креативності з урахуванням індивідуальних можливостей кожної особистості; навчання не задає вектор розвитку, а створює усі необхідні концептуальні умови (психолого-педагогічні, професійні, методичні); навчання на принципах співпраці, співдружності, взаєморозуміння та взаємоповаги; навчання не загальне для всієї групи, а проходить на індивідуальній основі з урахуванням психічного розвитку та наявного досвіду пізнання; навчання створює ефективні умови (послідовність підтримки, безперервне освітнє середовище на основі активних і рефлексивно-діяльнісних форм і методів навчання) для особистісного зростання, самовизначення та саморозвитку; багатоваріантність методик і технологій, організація навчання одночасно на різних рівнях складності, зміцнення внутрішньої мотивації.

Практична реалізація особистісно зорієнтованого навчання можлива за умов: індивідуального та диференційованого підходу; створення такого розвивального середовища (зміст, організаційні форми, методи, засоби, суб'єкт-суб'єктний характер педагогічної взаємодії), в якому здобувач освіти набуває статусу найвищої цінності навчального процесу, і яке б сприяло розвитку інтелектуального, творчого і духовного потенціалу, його індивідуальності, емоційно-вольових якостей, творчих можливостей, мислення й загальної культури, формуванню здатності до самостійної, активної діяльності, професійного самовизначення, навичок взаємодії із сучасним динамічним ринком праці (Л.Г. Кайдалова).

Таким чином, основними положеннями для реалізації особистісно орієнтованого підходу в процесі підготовки майбутніх вчителів технологій виступають: формування вміння вчитися протягом життя; індивідуальне сприймання знань; розвиток творчого потенціалу, саморозвиток; інформація і знання створюються й опановуються здобувачами освіти. Отже, на основі впровадження особистісно орієнтованого підходу

реалізується значна кількість педагогічних технологій, відбувається постійна комунікація на основі індивідуального чи диференційованого підходів, здійснюється компетентнісна підготовка, формується необхідна нова творча сила з потужним духовним потенціалом, з інноваційним і творчим мисленням у відповідності до викликів сучасного інформаційно-високотехнологічного науково-технічного прогресу. Для подолання суперечностей, які існують при підготовці студентів до майбутньої професійно-педагогічної діяльності, необхідні подальші дослідження в напрямку впровадження особистісно орієнтованого підходу в навчально-виховний процес, зокрема: особистісний розвиток майбутнього педагога (індивідуальність, світогляд, творчі здібності, саморозвиток і самовдосконалення та ін.), поєднання теоретико-методологічної, психолого-педагогічної, методичної підготовки та практики у контексті ідей особистісно орієнтованого підходу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Москалець В.П. Комплекси базової особистості сучасної України. Методологічні і теоретичні проблеми психології: хрестоматія; упор. З.С. Карпенко, І.М. Гоян. Івано-Франківськ: Плай, 2000. С. 380-395.
2. Савич М. Здатності особистості: монографія. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 288с.
3. Дубасенюк О.А. Теоретико-технологічні засади впровадження особистісно орієнтованого підходу у професійно педагогічній підготовці майбутнього вчителя. Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід: монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 14-40.
4. Подмазін С.І. Особистісно орієнтована освіта (соціально-філософський аналіз); дис. д-ра філос. наук, Дніпропетровськ, 2006.
5. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. Київ: ІЗМН, 1998, 204 с.
6. Дубасенюк О.А. Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2012, 436 с.
7. Сисоєва С.О. Особистісно орієнтовані технології: сутність, специфіка, вимоги до проектування. *Професійна освіта: педагогіка і психологія*. Київ, 2003. С. 159-160.
8. Фасоля А.М. Особистісно зорієнтоване навчання: методологія, методика, технологія. *Нова педагогічна думка*. 2009. № 4. С. 54-57.
9. Петрук В.А. Компетентнісно-орієнтований підхід у процесі фундаментальної підготовки майбутніх фахівців технічного профілю. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2011. Вип. 2. С. 446-450. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2011_27_88.
10. Прищак М.Д. Порівняльний аналіз особистісно орієнтованого, компетентнісного та комунікативного підходів в освіті. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2018. № 6. С. 124-133.

11. Яценко С.Л. Модель особистісно-орієнтованого навчання: обґрунтування структури та сутності компонентів. Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку: монографія / за заг. ред. проф. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. С. 216-235.

12. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. Київ: Видавничий Дім"Слово", 2004. С. 110-112.

13. Пехота О. М. Особистісно орієнтована освіта і технології. *Наукові праці МФ НаУКМА*. Т. VII. Миколаїв. 2000. С. 26-28.

14. Подмазін С. Особистісно-зорієнтована освіта. Особливий вид діяльності. *Директор школи*. 2001. № 3. С. 93-95.

15. Шаповал Ю. Д. Педагогічні умови створення особистісно орієнтованого середовища в педагогічному вищому навчальному закладі. *Педагогічні основи навчально-виховного процесу у вищих закладах освіти України*: Зб. наук. пр. Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка. Харків-Луганськ: Стиль іздат, 2004. Т. 2. С. 197-203.

16. Кайдалова Л.Г. Теоретичні та методологічні аспекти особистісно-орієнтованого навчання. URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-03/08klgpol.pdf>

17. Чубар В.В. Особистісно-орієнтований підхід у процесі профільного навчання старшокласників технологій виробництва. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2019. № 183. С. 165-169. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2019-1-183-165-169>